

ประเพณีลากพระเดือน ๕ ของชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา¹

โดย บุญเลิศ จันทระ นักวิจัยประจำสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

ประเพณีลากพระเป็นประเพณีที่ชาวภาคใต้ได้กระทำสืบทอดกันมาแต่โบราณมีหลักฐานเก่าแก่กล่าวได้ว่าในภาคใต้ได้กระทำสืบทอดกันมาเป็นพันปี มีหลักฐานปรากฏต่อมาในชั้นหลัง “ชาวตะวันตกสัญชาติอังกฤษซึ่งเคยเดินทางเข้ามายังดินแดนภาคใต้โดยทางเรือได้บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับประเพณีลากพระเมื่อ ๘๐๐ กว่าปีของประชาชนในเมือง “ลิกอร์” ซึ่งก็คือเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน ในบันทึกดังกล่าวมีใจความโดยสรุปว่า “ประชาชนในเมืองลิกอร์มีประเพณีเฉลิมฉลองกัน เทศกาลออกพรรษาค้ายกับคนในอินเดียใต้(ปัจจุบันคือ รัฐทมิฬนาฑู รัฐเตลังคานา) ในขณะที่คนในอินเดียใต้เขาอัญเชิญรูปเคารพขึ้นประดิษฐานบนเสลี่ยง(คันทาม)นำไปเฉลิมฉลองกันท่ามกลางหมู่บ้าน แต่คนในเมืองลิกอร์สร้างพนมพระหรือบุษบกขึ้นมาแล้วนำพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐาน ร่วมกันชักลากไปในชุมชนแล้วทำพิธีเฉลิมฉลองกัน” ประเพณีลากพระในภาคใต้เป็นประเพณีที่ชาวภาคใต้จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

ในอดีตนั้นเรือพระมักนิยมเป็นเรือพระน้ำ ด้วยเหตุที่ผู้คนในอดีตมักตั้งถิ่นฐานตามแหล่งที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะวัดเก่าแก่มักตั้งอยู่ริมสายน้ำ ด้วยน้ำนอกจากมีความสำคัญต่อการอุปโภคบริโภคแล้ว สายน้ำยังเป็นหัวใจสำคัญที่นำความเจริญเข้ามายังชุมชนผ่านการสัญจรในอดีต และสายน้ำนี้เองเป็นพื้นที่ของการประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ในอดีต โดยเฉพาะพิธีอุปสมบท แม้จะมีวัดที่ตั้งอยู่ห่างจากสายน้ำบ้างแต่ก็มีน้อย วัดในลักษณะแบบนี้มักจะลากเรือพระบก ภายหลังเมื่อเกิดถนนขึ้นวิถีของผู้คนก็เปลี่ยนแปลงไป เรือพระน้ำแทบจะหมดไป มีการพยายามจะฟื้นฟูคติดังกล่าวอยู่บ้างในปัจจุบัน

การลากเรือพระในภาคใต้เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาในช่วงเทศกาลออกพรรษาชาวบ้านได้นำคติพื้นบ้านเข้ามาผสมผสานอยู่ด้วยโดยเฉพาะความเชื่อที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงฤดูกาลที่สัมพันธ์กับประเพณีลากพระและบริบทของแต่ละชุมชน เช่น ชุมชนชนในคาบสมุทรมหานครเชื่อว่า หากไม่มีการลากเรือพระฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฝนจะเทลงมาเมื่อเรือพระลากกลับถึงวัด เป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนตามคติความเชื่อนี้มีแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกัน ได้แก่ รูปพระลากหรือพระพุทธรูปแกะสลักไม้ที่ประดิษฐานบนพนมพระพนมพระหรือบุษบกจะเป็นพระพุทธรูปในปางขอฝนหรือปางคันธาระราชฝีมือของช่างพื้นบ้าน

¹ บทนิพนธ์การประเพณีลากพระเดือน ๕ วัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เนื้อหาประเพณีท้องถิ่น สภาวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา

ตามตำนานพระพุทธศาสนา ปติมากรรมพระพุทธรูปโบราณนี้ได้ถูกสร้างขึ้นโดยกษัตริย์มินนานเดอร์หรือพระเจ้ามิลินแห่งแคว้นคันธาระเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติภัยแล้งในเมืองดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันคือ เมืองกันดาฮาประเทศอัฟกานิสถานนั่นเอง

ส่วนชุมชนที่ลากเรือพระแต่เป็นชุมชนที่มีน้ำมากเกิดปัญหาเรื่องอุทกภัย มีการสร้างเรือพระขึ้นมาลากในทำนองเดียวกันกับชุมชนข้างต้น แต่เป้าหมายของชุมชนแตกต่างกันไปคือแก้ปัญหาเรื่องน้ำเช่นกันแต่เป็นน้ำมาก น้ำล้น น้ำท่วม จึงมักพบเรือพระในชุมชนดังกล่าวมักประดิษฐานพระพุทธรูปในปางห้ามสมุทร เช่น วัดธรรมโฆษณ์ วัดบ่อปราบ วัดโลการาม ในอำเภอสิงหนคร เป็นต้น กล่าวได้ว่า พระลากในเทศกาลออกพรรษาแต่โบราณมักพบใน ๒ ปางข้างต้น ต่อมาในยุคหลังเมื่อบทบาทของการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาเปลี่ยนแปลงไปจากปัญหาพื้นฐานในสังคมเกษตรที่มักเป็นเรื่องของน้ำ โรคระบาดที่มากับน้ำ อันเป็นปัญหาที่มีลักษณะเดียวกันของชุมชนในภาคใต้ คนในภาคใต้จึงใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรม อันเป็นเรื่องของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพระรัตนตรัยผนวกเข้ากับโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความเชื่อ ในพลังอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และสิ่งที่ตนเองเชื่อถือบูชา เช่น วิญญาณของบรรพบุรุษ ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆที่อยู่ในพื้นที่ เป็นต้นบูรณาการเข้าแก้ปัญหา ดังปรากฏคติความเชื่ออื่นๆ ในประเพณีลากพระ เช่น ห้ามนำสิ่งของหรือวัตถุใดๆไปวางไว้ใต้ท้องหรือใต้ตัวของนาคที่รองพนมพระหากฝ่าฝืนจะเกิดเหตุร้ายแรงขึ้น เมื่อลากพระผ่านพื้นที่ของใครๆ พื้นที่ตรงนั้นจะอุดมสมบูรณ์ผู้เป็นเจ้าของที่ดินจะเกิดความมั่งคั่งร่ำรวย หรือเมื่อลากพระผ่านพื้นที่สำคัญหากกระทำไม่ถูกต้องจะเกิดเหตุให้ผู้คนในขบวนลากพระต้องเลือดตกยางออก เป็นต้น

การลากพระเดือน ๕ เป็นประเพณีที่กระทำกันในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ เช่น ในอำเภอควนเนียง อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอบางกล่ำ อำเภอหาดใหญ่ เป็นต้น ไม่ทราบแน่ชัดว่า เป็นประเพณีที่เริ่มกระทำกันในยุคใด กล่าวได้ว่า เป็นประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา ที่กล่าวว่า เป็นประเพณีท้องถิ่น ด้วยเหตุว่าเป็นประเพณีที่กระทำกันเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา(หากไปปรากฏอยู่ในพื้นที่อื่นมักพบว่า คนในลุ่มน้ำทะเลสาบนำประเพณีนี้ไปใช้) ที่กล่าวว่าเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อรำลึกเหตุการณ์สำคัญของพระพุทธศาสนา

การลากพระเดือน ๕ เป็นประเพณีที่ชุมชนกระทำในลักษณะเดียวกันกับการลากพระในช่วงเทศกาลออกพรรษาหรือเดือน ๑๑ การดำเนินการตามพิธีมีลักษณะเดียวกัน คือ การอัญเชิญนาคตัวผู้และตัวเมียมาเป็นฐานรองรับพนมพระ โดยสร้างให้ส่วนกลางเป็นฐานประดิษฐานพระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้งานฝีมือของช่างพื้นบ้าน และมีส่วนของเรือนยอดประกอบขึ้นเป็นชั้นๆ ด้านปลายสุดเป็นยอดแหลมสวมเรือนยอดขึ้นไปอีกชั้นเรียกยอดหมในภาษาท้องถิ่น ซึ่งสถาปัตยกรรมพนมพระมีคติปรัชญาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ปรากฏทางพุทธศาสนานำมาประยุกต์อธิบายตามคติไตรภูมิบนโครงสร้างของอาคารตั้งแต่ได้ฐานพนมพระจนถึงเรือนยอด ในชุมชน

ต่างๆ พบว่า พระพุทธรูปที่ประดิษฐานบนพนมพระในอดีตเป็นพระพุทธรูปปางขอฝนหรือปางคันธารราช(กันดารมาจากคำว่า คันธาระ ในภาษาสันสกฤตนั้น ตัว ค มักพฤกษ์เป็น ก และ ตัว ธ มักพฤกษ์เป็น ด เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย แคว้นคันธาร จึงมีความหมายว่า แคว้นที่กันดารแห้งแล้ง)เป็นหลัก และพบพระปางอื่นๆ อีกในยุคหลัง เช่น ปางห้ามพยาธิต ปางอุ้มบาตร ปางห้ามญาติ เป็นต้น ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับปัญหาสมัยใหม่ที่ชุมชนต้องการจะแก้ไข รวมถึงอาจเป็นเรื่องของการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ ก็มี

การลากพระเดือน ๕ เป็นประเพณีที่ชุมชนนำทุนวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา คือประเพณีลากพระตามคติพื้นบ้านหรือตามฐานโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาการขาดน้ำในช่วงแล้ง การลากพระเดือน ๕ พบว่าในอดีตแต่ละชุมชนไม่ได้กระทำกันเป็นประจำทุกปี ปีใดแห้งแล้งขาดน้ำมากก็จะกระทำขึ้นในปีนั้นๆ ฉะนั้น ความขาดแคลนน้ำของแต่ละชุมชนมีไม่เท่ากันในแต่ละปี ซึ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับภูมิอากาศในแต่ละปี รวมถึงปริมาณของการใช้น้ำในแต่ละปี จึงปรากฏว่า การลากเรือพระเดือน ๕ นั้นไม่ได้กระทำกันทั่วไปในทุกชุมชนของกลุ่มน้ำทะเลสาบ ต่อมาในภายหลังพบว่า บางชุมชนนำประเพณีลากพระเดือน ๕ ไปประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาสังคมด้านอื่นๆ หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น ประเพณีลากเรือพระเดือน ๕ ค่อยๆ คลี่คลายไปสู่การสร้างถนนในหมู่บ้านโดยคนในชุมชนช่วยกันสร้างเส้นทางเพื่อใช้ในการลากเรือพระและเส้นทางดังกล่าวกลายเป็นถนนสีบมาจนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับปางพระพุทธรูปที่ประดิษฐานบนพนมพระที่เปลี่ยนแปลงไป ตามการเปลี่ยนแปลงปัญหาของชุมชนในอดีต เป็นต้น กอปรกับในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา พระลากที่เกิดจากงานช่างฝีมือพื้นบ้านเป็นที่นิยมของนักสะสมของเก่า จึงส่งผลให้พระลากเป็นที่ต้องการในตลาดมืดเป็นอย่างยิ่ง วัดต่างๆ ถูกโขมยจนแทบทุกวัด เมื่อมีการสร้างพระขึ้นมาใหม่ทดแทนด้วยการไปหาจากร้านหล่อพระต่างๆ จึงทำให้คติในการใช้ปางของพระพุทธรูปที่เคยใช้เปลี่ยนแปลงไป ดังปัจจุบัน